

Фаховий семінар для проведення попередньої експертизи
дисертації Тараса Веремеєнка «Києво-Лаврська церковно-мистецька школа
XVIII – початку XIX століття: історія, художня спрямованість, майстри»
20 грудня 2022 року

Тетяна Кара-Васильєва: Добрий день, шановні колеги! Дозвольте мені як керівнику відділу образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України познайомити вас із порядком денним нашого засідання. Сьогодні у нас відбудеться фаховий семінар для проведення попередньої експертизи дисертації Тараса Веремеєнка «Києво-Лаврська церковно-мистецька школа XVIII – початку XIX століття: історія, художня спрямованість, майстри». Відзначу, що тепер захисти дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії відбуваються за новими вимогами, і такі експертні збори нашого відділу проводяться вперше. Поінформую, що нині для захисту дисертації збирається разова спеціалізована вчена рада із п'яти осіб: голови та двох рецензентів із фахівців нашого Інституту, а також двох запрошених опонентів. Сьогодні на нашому фаховому семінарі присутні голова новоутвореної ради доктор мистецтвознавства, головний науковий співробітник Інституту Олександр Семенович Найден, а також два рецензенти роботи Тараса Ростиславовича Веремеєнка – доктор мистецтвознавства, провідний науковий співробітник нашого відділу Дмитро Власович Степовик та кандидат мистецтвознавства, наукова співробітниця нашого відділу Любов Володимирівна Бурковська. Зараз щиро попрошу до подальшого модерування нашого засідання голову спеціалізованої вченої ради Олександра Семеновича Найдена!

Олександр Найден: Щиро дякую, шановна Тетяно Валеріївно! Вітаю, дорогі колеги! Ми сьогодні на фаховому семінарі заслухаємо пана Тараса Веремеєнка, ознайомимося із його презентацією і висновками двох рецензентів, які офіційно входять до складу новоствореної разової спеціалізованої вченої ради для проведення захисту на здобуття наукового

ступеня доктора філософії. Це вперше в нашому Інституті. Тому зараз це проводиться чітко, відповідально, як того вимагає МОН. Тарас попередньо підготував всі необхідні документи, зокрема дисертацію із врахованими зауваженнями та рекомендаціями, тому її розглянемо сьогодні на предмет подання уже до захисту. Спершу попросимо наукового керівника, доктора мистецтвознавства, академіка Національної академії мистецтв України Тетяну Валеріївну Кара-Васильєву стисло схарактеризувати основні здобутки кваліфікаційної роботи Тараса Веремеєнка.

Тетяна Кара-Васильєва: Я скажу як науковий керівник з приводу наукової роботи Веремеєнка Тараса, що вона присвячена мистецтвознавчій характеристиці унікального училища при Києво-Печерській лаврі, і дисертант обрав історію діяльності цього навчально-мистецького осередку, розгляд доби розквіту школи та утвердження бароко в його українському варіанті. Дисертант саме приділив увагу мистецтвознавчому аналізу художнього стилю українського бароко, розгляду малюнків, колористики, композиції. Як я вважаю, цінним у дисертації є аналіз творчості майстрів, які були керівниками або викладачами учнів. Була зроблена величезна робота Веремеєнком Тарасом в архівах, тому саме він увів у науковий обіг значну кількість раніше невідомих прізвищ учнів майстерні, їхніх творів, здійснив художню характеристику пам'яток. Така робота відповідає дисертаційній праці широтою охопленого матеріалу, як суто художнього, так і архівного. Основний зміст результатів дисертації відображений у 6 публікаціях, 5 з яких опубліковані у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – в іноземному науковому журналі. Тож я вважаю, як керівник дисертації, що робота Тараса Веремеєнка «Києво-Лаврська церковно-мистецька школа XVIII – початку XIX століття: історія, художня спрямованість, майстри» може бути рекомендована до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю: 034 – «Культурологія» та її спеціалізацією 04 – «Образотворче мистецтво».

Олександр Найден: Дякую, шановна Тетяно Валеріївно! Я хотів би надати слово аспіранту для того, щоб він коротко виклав основний зміст дисертації та зробив продемонстрував презентацію для нас. Прошу, пане Тарасе.

Тарас Веремєєнко: Дякую! Я хочу сказати, що протягом чотирьох років свого навчання в аспірантурі я вивчав дану тематику, а звучить вона так: «Києво-Лаврська церковно-мистецька школа XVIII – початку XIX століття: історія, художня спрямованість, майстри». Результати мого дослідження засвідчують, що протягом всього існування Києво-Печерської лаври тривалий час була головним центром розвитку як в Україні, так і поза її межами духовної і мистецької культури – архітектури, книгодрукування, малярства та освіти. Ці всі речі особливо розвивалися в XVIII столітті і саме в Києво-Лаврській церковно-мистецькій школі. Саме в цей час можна побачити, як розвивалося українське образотворче мистецтво стилю бароко. Для досягнення мети роботи реалізовувалися такі конкретні завдання:

- з'ясувати основні етапи, напрями і ступінь наукової розробки досліджуваної теми;
- систематизувати і охарактеризувати стан джерельної бази;
- з'ясувати історію функціонування Лаврської малярні у XVIII і на початку XIX століття;
- встановити імена, соціальне становище керівників, учнів та майстрів, а також розглянути робочий процес в малярні;
- здійснити мистецтвознавчий аналіз, визначити текстологічне навантаження, колористику, особливості лаврських малюнків.

Наукова новизна моєї роботи полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням, в якому використано і проаналізовано ряд документів та літературу, що висвітлювали дану проблематику, до аналізу залучено велику кількість архівних документів, що до цього часу не були введені у науковий обіг. Більше того, у роботі вперше було науково розглянуто і представлено ряд лаврських малюнків, що до цього часу не були

опубліковані, а ті, що вже друкувалися у мистецтвознавчих виданнях, тепер з нових позицій мною були проаналізовані. Завдяки цим документам та малюнкам було з'ясовано ряд невідомих досі фактів з історії Києво-Лаврської церковно-мистецької школи. Було уточнено роки керування малярнею різних її очільників, діяльність, обов'язки учителів, ставлення до учнів, внутрішній робочий процес як самих керівників малярні, так і здобувачів освіти. Знайдено та доповнено до списку учнів нові імена та прізвища. Вказано, який термін вони навчалися, їхні обов'язки, можливі бюрократичні перепони, соціальний статус, ймовірне походження. Вперше зазначено, що в мистецькій школі навчали представників усього православного світу. Проведено інвентарний опис малярні, встановлено, де й коли закуплялися фарби для потреб лаври. Розтлумачено назви кольорів, фарб, речовин, що зустрічаються в архівних документах та на лаврських малюнках. Наведено нові приклади текстового навантаження зображальної продукції малярні. Описано особливості колористики у творах релігійної тематики. Усі проаналізовані малюнки доводять нас до висновку, що ікономалярство України було відмінне від російського іконопису. Українські малюнки були суто західного спрямування, схожі більше на картини, ніж на ікони, на відміну від російського іконопису. Завдяки цьому можна побачити відмінність між українським та російським стилями, і взагалі якого рівня було українське бароко XVIII століття. У такому, здавалося б, консервативному центрі учні малювали навіть оголені тіла, а це говорить про те, що там навчали учнів усім видам образотворчого мистецтва.

Закінчуючи свою стислу доповідь, відзначу, що дуже хотілось би, щоб сучасне мистецтвознавство почало більше звертатися до збережених в архівних документах лаврських малюнків, що, в свою чергу, повинно дати поштовх до розвитку досліджень нашого українського мистецтва як складового світового цивілізаційного прогресу.

Олександр Найден: Дякую, пане Тарасе! Наші дослідники звертаються до XVIII століття як до дуже важливого періоду становлення

українського мистецтва, саме його національних рис. І Дмитро Власович Степовик, який є рецензентом роботи, власне написав цілий ряд книжок якраз про гравюру і мистецтво бароко. Дмитре Власовичу, вітаємо Вас! Ми надаємо Вам слово, слухаємо Вас як рецензента цієї роботи.

Дмитро Степовик: Я дякую колегам за надане слово. Оскільки це моя тема, я займався у віці Тараса теж цими кужбушками. Так їх називають в історіографії, від німецького слова Kunstbuch – книжка з мистецтва. Моя кандидатська дисертація була присвячена гравюрі кінця XVII – початку XVIII століття, зокрема творчості Олександра Тарасевича, який із-за кордону привіз дуже багато гравюр і альбомів західноєвропейського походження, в основному з католицьких, а також протестантських країн. І здавалось би, при православному монастирі і ще такому, як Києво-Печерська лавра, ці книжки могли не прийняти, тому що не по-православному представляло християнське мистецтво, але завдяки розвитку минулих століть усіх видів мистецтв – іконології, монументального мистецтва, ці альбоми прийняли. І їх давали для вивчення студентам, і це добре досліджує пан Тарас. Оскільки ця школа була монастирська, то усі православні канони повинні були чітко дотримані – як правильно малювати обличчя святих у профіль, у анфас та інші деталі. Тарас дослідив це дуже детально, тому що ті кубушки, тобто рисунки учнів майстерні Києво-Печерської лаври, досліджували дуже багато людей у вигляді статей, розділів до монографії. Я на основі захисту своєї дисертації 1975 року видав книжку, але я згадую це, як гравюра вплинула на ікономалярство в Києво-Печерській лаврі, а Тарас бере широко, він обмежує це періодом XVIII – початком XIX століття, а це коли найбільше брали із кужбушків ікономалярі, які працювали від лиця Києво-Печерської лаври. Мені дуже приємно, що він звертає увагу не скільки на іконографію, а й на майстерність малюнку взагалі. Адже для того, щоб стати добрим образотворчим митцем, потрібно знайти декілька особливих речей : 1 – це рисунок, як казали в часи Леонардо Да Вінчі і Мікеланджело: «6 років рисуй, а 1 рік – і будеш гарним художником», тобто рисунок має принципове

значення. Тому що з нього виростає усе образотворче мистецтво. 2 момент – це композиція. Уміння розташувати постаті у просторі, а в іконі це особливо важливо, тому що це йде ще з Візантії, щоб усі зображення були площинні, то пристосувати добру композицію без особливого наголошення різкості дуже складно. Я забув додати, що Павло Жолтовський на монографічному рівні дослідив ці кужбушки. І ця його монографія була опублікована і високо цінується, але Тарас Веремеєнко зміг довести, що композиція може дуже добре узгоджуватися з вимогою візантійського іконознавства, щоб зображення було плоским, отже це велике досягнення аспіранта, можна сказати, одне із відкриттів. Другий момент – це кольори. Звичайно, в цих зображеннях, альбомах, що знаходяться у відділі мистецтв Національної бібліотеки імені Вернадського, кольори дуже приглушені. Якраз на основі здійснених співвідношень між чорно-білими рисунками, в основному намальованими тушшю або іншими засобами, і потім зображеннями, що були у вигляді ікон або монументальних розписів, Тарас Веремеєнко зробив дуже цікаві аналізи, мені це дуже сподобалось, поряд із рисунком, композицією. Я вважаю, що він досить здібний та талановитий хлопець, який вніс суттєво своєю дисертацією у розвиток українського мистецтвознавства. Я вважаю, він повинен опублікувати свою роботу, оскільки в ній є моменти, що варті уваги набагато старших науковців, які працюють у цій сфері. Дякую вам за увагу!

Олександр Найден: Дмитре Власовичу, дякуємо Вам за такий розлогий аналіз. Скажіть, будь ласка, висновок: як Ви вважаєте, чи достойна дисертація на захист?

Дмитро Степовик: Звичайно, робота повністю дотримана усіх правил. Я писав кілька зауважень з приводу стилістичних помилок, повторень, але ці мої побажання він виправив. Дисертація повністю готова до захисту. Це є повноцінна дисертація на здобуття наукового ступеню доктора філософії.

Олександр Найден: Дякуємо! Зараз надамо слово пані Любові Бурковській – кандидату мистецтвознавства, яка теж як рецензент входить до складу цієї разової спеціалізованої вченої ради. Пані Любо, слухаємо вас!

Любов Бурковська: Представлена до захисту дисертація висвітлює історію, художню спрямованість, творчий доробок майстрів Києво-Лаврської церковно-мистецької школи XVIII – початку XIX століття. Сьогодні в культурологічній та мистецтвознавчій практиці особливо важливі наукові дослідження, завдяки яким відбувається подальше впорядкування культурного надбання, охоплення все ще існуючих прогалін історії українського мистецтва. Саме як важливу складову цього процесу слід оцінювати дисертацію Тараса Веремеєнка, що торкається важливої для історії української культури проблеми. Представлена на захист наукова праця приваблює простотою викладу фактологічного матеріалу, детальністю аналізу, разом з тим – у багатьох випадках глибокими теоретичними узагальненнями. У вступі висвітлені основні позиції автора, на яких будується дослідження. У цій частині роботи молодий учений дотримується усіх необхідних вимог, і винесені на захист наукові положення чітко сформульовані та аргументовані. Переконаливо обґрунтовано актуальність теми дисертації, коректно визначено об'єкт, предмет дослідження, чітко сформульовано мету і завдання наукової розвідки. У першому розділі зазначено теоретико-методологічні засади дослідження, ретельно проаналізовано науковий стан дослідження теми. Історіографія, викладена автором, демонструє добру обізнаність з архівними джерелами за темою дисертаційної роботи. Розглядаючи культурологічні та мистецтвознавчі розвідки, науковець намагається ґрунтовно і водночас критично висвітлювати їхній доробок, вказує на ті питання, що є актуальними чи залишаються недостатньо розкритими. Пошукувач детально аналізує найважливішу фахову мистецтвознавчу літературу і спеціальні праці з проблематики дослідження. Окремим цінним джерелом інформації є альбоми та каталоги з ілюстраціями творів художників Лаврської школи. Для

дослідження залучені архівні матеріали, значна частина яких була опрацьована вперше. Саме архівні джерела стали основою роботи і на мій погляд є найціннішим її досягненням. Окрім ретельно опрацьованих літературних, архівних матеріалів, здобувачу наукового ступеня у вирішенні поставлених завдань допомогло дослідження творів, що зосереджені в музейних збірках. Узагальнення, осмислення усього комплексу наукових джерел сприяло визначенню актуальності проблем і їхніх розв'язань. Методичні та методологічні засади проведеної наукової роботи розкрито на фаховому рівні. Застосовано саме ті методи дослідження, що сприяють найбільш об'єктивному і ефективному аналізу важливих мистецтвознавчих і культурологічних процесів. Формулюючи головні завдання другого та третього розділів, автор зосереджує своє дослідження на аналізі передумов, етапів художніх традицій Києво-Лаврської церковно-мистецької школи живопису. Дослідник запропонував чітку періодизацію і дав ґрунтовну характеристику Лаврської церковно-мистецької школи в контексті української художньої культури. На прикладі мистецького доробку художників розкрито сутність творчого експерименту, особливості застосування різноманітних технічних методів і прийомів, важливість створення авторської манери. Важливо відзначити, що вдумливий, відповідальний підхід, який демонструє автор, досліджуючи проблемні питання наукової розвідки, свідчить про компетентність, логічні висновки, вміння глибоко аналізувати наявний інколи обмежений за обсягом фактологічний матеріал. Таким чином, маємо усі підстави стверджувати, що дисертаційна робота Тараса Веремєєнка є самостійним і цілком завершеним дослідженням. Вона виконана на належному рівні, відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії і може бути поданою на захист до спеціалізованої вченої ради Інституту.

Олександр Найден: Протягом року ми двічі розглядали цю дисертацію. Ми зробили цілий ряд зауважень. Тарас Веремєєнко дуже уважно поставився до усіх зауважень. Ми вдруге її розглядали. Останні два

тижні було проведено дуже серйозне редагування дисертантом своєї роботи відповідно до всіх вимог. Думаємо, ми з повним правом можемо рекомендувати її на захист. Усі співробітники читали цю роботу 2 рази. Хто хоче висловити свою думку з приводу роботи? Хто хотів би взяти слово? Будь ласка, Зоє Анатоліївно!

Зоя Чегусова: Я вважаю, що Тарас зробив на початку правильний вибір теми. Не дивлячись на його юний вік, наскільки він наважився обрати таку тему. Йому можна позаздрити. Це цікава та бездонна тема. Він так захопився дослідженням, це так відчувається, видно, що він натхненно працював. Це великий внесок в українське мистецтво, культурний фронт супротиву російській агресії. Тому що наш ворог бореться з нашою ідентичністю. Це величезний внесок в нашу ідентичність. Це велика перевага цієї роботи.

Олександр Найден: Дякую, Зоє Анатоліївно! Пані Олена Клименко, прошу Вас до слова.

Олена Клименко: Я двічі прочитала цю роботу, як і всі. У мене було низка зауважень. Тарас врахував мої зауваження. Я читала другий варіант – по суті дисертація готова до захисту. Робота виконана на належному фаховому рівні. Її потрібно подавати до захисту, щоб потім вона була опублікована, щоб ми усі її почитали. Ілюстративний матеріал вражає. Начебто XVIII століття, і усі ми мистецтвознавці знайомі з цим періодом і пишаємося ним, але ми дізналися багато цікавого як в тексті, так і в ілюстративному матеріалі. Я вітаю Тараса, що він у доволі стислий період зробив справжню нову наукову роботу.

Олександр Найден: Дякую! Пані Наталіє Василівно, у Вас величезний досвід у підготовці робіт до захисту, Ви можете порівняти, чи достойна робота до захисту.

Наталія Студенець: Дякую! Так, я читала роботу, я вважаю, що дисертація цікава, гарно опрацьовано рідкісний архівний матеріал. Хотіла би підкреслити особливу цінність цієї праці в тому, що Тарас Веремеєнко

показав цілісність та безперервність художньої школи і традиції іконописання в конкретному знаному православному осередку, що він виявив особливості організації художнього і навчального процесів. Все це зроблено фахово. Я вважаю, що Тарас Веремеєнко досягнув поставленої мети, завдань, що він виконав усі потрібні вимоги, які є до дисертаційних досліджень, належно оформив цю роботу. Тому вважаю, що ця дисертація заслуговує на рекомендацію до захисту до спеціалізованої вченої ради.

Олександр Найден: Дякую! Пані Зінаїдо, ви теж два рази читали цю роботу, і Ви робили попередні зауваження, тепер маєте можливість порівняти, як поставився Тарас Веремеєнко конкретно до ваших зауважень і наших співробітників.

Зінаїда Косицька: Дисертація Тараса Веремеєнка дуже уважна, скрупульозна, відчувається, яка була проведена кропітка робота в архівних та в інших колекціях. Хотілось би відзначити приємну рису, що такий колектив, і Ви, і як науковий керівник, і як пан Дмитро Степовик, і наша Любов Бурковська, Тарас дуже уважно прислухався до порад усіх колег, завжди їх виконував. Разом з тим, провадив власні дослідження, їх відстоював, що вилилось в дуже гарну роботу. Вважаю, що дисертація готова.

Олександр Найден: Дякую! Будь ласка, прошу до слова пані Галину Істоміну!

Галина Істоміна: Робота хороша, заслуговує на найкращий відгук від мене і на захист.

Олександр Найден: Добре, дякую! Тепер ми хочемо заслухати пані Людмилу Сержант. Вона ретельно читала і робила свої пропозиції, і пан Тарас до них уважно поставився. Тарасу потрібно готуватися до захисту. Після нього також потрібно сконцентруватися на підготовці монографічного видання. Дякую усім співробітникам за участь у такий важкий час.

Людмила Сержант: З дисертацією ознайомлена, я вважаю, що вона готова до захисту. Моя оцінка позитивна!

Олександр Найден: Дякую! Я думаю, ми можемо завершувати наше засідання із беззаперечним висновком, що розглянута робота Тараса Веремеєнка виконана на належному рівні і може бути рекомендована до подачі в раду для захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Дякую усім співробітникам, що усі прийшли.